

KIRGIZİSTAN'DA İKTİDARIN EL DEĞİŞTİRMESİ: AKAYEV VE BAKİYEV'İN DÜŞÜŞÜ

CHANGE OF POWER IN KYRGYZSTAN: FALL OF AKAEV AND BAKIEV

Yaşar SARI*

ÖZET

Kırgızistan bağımsızlığına kavuştuktan sonra siyasal olarak istikrarını sağlayamamış, ülkedeki iktidarlar 2005 ve 2010 yılında halk ayaklanması ile değiştirilmiştir. Bu özelliği ile Orta Asya devletleri arasında özel bir yere sahiptir. Bu çalışma Kırgızistan'daki halk ayaklanmalarının nedenlerini inceleyerek, temel olarak bu hareketlerin ortaya çıkmasına neden olan iç yapısal sorunların (sosyo-ekonomik, etnik, yolsuzluk gibi) ve bu sorunlar ile bağlantılı olan dinamiklerin (Kırgız-Özbek çatışmaları gibi) üzerinde duracaktır. Kırgızistan'ı bağımsızlıktan Nisan 2010 tarihine kadar yönetmiş olan Askar Akayev ve Kurmanbek Bakiyev'in kişiliklerinde Kırgız siyasal hayatındaki gelişmeler incelenecektir. Son olarak, Rusya'nın hem geçmişte yaptıkları hem de bugün varolan ağırlığı ile bu sürece olan etkileri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kırgızistan, Devlet İnşası, Siyasal İktidar, Askar Akayev, Kurmanbek Bakiyev, Rusya, Özbek Azınlık

ABSTRACT

Following the independence of Kyrgyzstan, the country was unable to maintain a long-term political stability, resulting into the overthrown of its political leaders by the people revolts in 2005 and 2010. In this matter, Kyrgyzstan has a unique character among the Central Asian states. This work will investigate the causes of the people revolts, mainly concentrates on the internal structural problems (such as socio-economic, ethnic and corruption) and dynamics (such as Kyrgyz-Uzbek clashes) related with these structural problems. In addition, this paper will focus on the Kyrgyz political development under the Akayev and Bakiyev's leaderships from declaration of independence to April 2010. Finally, this paper will highlight on how Russia, both as ex-sovereign of the country and the most influential external actor, impacts on the political developments in Kyrgyzstan.

Key Words: Kyrgyzstan, State-Building, Political Leadership, Akaev, Bakiev, Russia, Uzbek Minority

GİRİŞ

Kırgızistan, Sovyetler Birliği sonrası bağımsızlığını kazanan devletler arasında siyasi liderlerini en çok değiştiren birkaç devletten biridir. Kırgızistan'ın diğer bir farklılığı da, bu lider değişimine 1990 yılında yani Sovyetler Birliği çökmeden önce başlamış olmasıdır. 1990 yılında, Kırgızistan'ın ikinci büyük şehri Oş'ta

* Yrd. Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi.
E-posta: ysari@yahoo.com

meydana gelen etnik çatışmalardan sonra, Kırgızistan Orta Asya devletleri arasında ilk kez yerel Komünist Parti lideri yerine başka birini kendisine lider olarak seçmiştir. Daha sonra, 2005 ve 2010 yıllarında meydana gelen halk ayaklanmaları ile de, Kırgızistan'da yönetimi elinde tutan liderler koltuklarını kaybetmişlerdir.

Bu makale hem Kırgızistan'ın siyasi yapısını gözden geçirirken hem de 2005 ve 2010 olaylarının sebep ve sonuçları üzerinde durarak, bu olaylar arasındaki benzerlikler ve farklılıkları ortaya koyacaktır. Bu çalışmada, gerek Kırgızistan'ın kendine özgü siyasi yapısı, gerekse de ortak siyasi geçmişi ve coğrafyayı paylaşması açısından diğer Orta Asya devletleri ile benzerlikleri göz önüne alınacaktır. Ayrıca, Akayev ve Bakiyev dönemleri karşılaştırılacak, bu iki liderin koltuklarını kaybetmesine sebep olan halk ayaklanmalarının çıkış sebepleri incelenecektir. Son olarak da, Bakiyev'in devrilmesi sonrası Kırgızistan'da gerçekleşen olayların nedenleri ve muhtemel sonuçları üzerinde durulacaktır. Bütün bunları ortaya koyarken, gelişmelerin tek bir faktörle açıklanamayacağı ve aktörler arasındaki ilişkilerin karmaşık yapısı göz önünde tutulmalıdır. Kırgızistan'daki iktidar değişimi aktörler arasındaki karmaşık ilişkiler, yapısal nedenler ve dinamik ve değişken faktörler dikkate alınarak açıklanmaya çalışılacaktır. Çalışmadaki temel amaç, Kırgızistan özelinde ve eski sosyalist devletler genelinde halk isyanları ile iktidarın el değişmesine neden olan faktörlerin ortaya konulmasıdır.

Kırgızistan'ın Siyasal, Toplumsal ve Ekonomik Yapısına Genel Bir Bakış

Kırgızistan, Sovyetler Birliği'nin çözülmesi sonucu bağımsız devletler olarak ortaya çıkan Orta Asya devletleri içinde coğrafya ve nüfus bakımından en küçüklerinden biri olup, komşuları gibi zengin doğal kaynaklara da sahip değildir. En önemli doğal kaynağı sudur. Kırgızistan Sovyetler Birliği döneminde yapılan barajlar ile elektrik üretmektedir. Son birkaç yıldır, uluslararası finans kurumları ve Rusya'nın desteği ile yeni barajlar inşa etmeyi planlamaktadır. Bu da, başta Özbekistan olmak üzere, Kırgızistan'dan akan ırmakları kullanan komşu ülkeleri tedirgin etmekte ve Kırgızistan ile bu ülkeler arasında krizlerin çıkmasına sebep olmaktadır. Suyun dışında önemli doğal kaynaklar ise altın ve kömür madenleridir. Fakat, bu kaynakların Kırgız ekonomisi için önemi olsa da bazı Orta Asya ülkeleri gibi ülke ekonomisine yön verecek bir büyüklüğü söz konusu değildir. Kırgızların temel geçim kaynakları ise tarım, hayvancılık ve Çin mallarının diğer Bağımsız Devlet Topluluğu ülkelerine geçiş noktası olması sebebi ile pazarlarıdır. Bu da Kırgızistan ekonomisinin başta Rusya ve komşuları olan Kazakistan, Özbekistan ve Çin'e bağlı olmasına yol açmaktadır.¹

Nüfus yapısı itibari ile Kırgızlar çoğunlukta olmakla birlikte, özellikle güneyde (Oş, Celalabad ve çevrelerinde) yoğun olarak Özbek azınlık, ve ayrıca ülkenin değişik bölgelerinde Rus, Uygur, Dungan, Tatar ve Mesket Türkleri gibi sonradan bölgeye göç etmiş halklar da yaşamaktadır. Özbeklerin gerek Kırgızistan'da yaşadıkları bölgenin asli unsuru olması, gerekse de bu bölgenin Özbekistan sınırına

¹ Elvira Kurmanalieva, "Empirical Analysis of Kyrgyz Trade Patterns," *Eurasian Journal of Business and Economics*, Cilt: 1, Sayı: 1, 2008, s. 89.

yakın bir bölge olması Özbek ve Kırgız halkları ile Özbekistan ve Kırgızistan devletleri arasında zaman zaman gerilimlere yol açmaktadır.² Bu gerilimler Kırgızistan'da yaşayan Özbekler ile Kırgızlar arasında daha çok sosyo-ekonomik sorunlardan kaynaklanan bir niteliğe sahiptir ve kısa zamanda etnik kimliğe bürünen sorunlar doğurabilmektedir. Özbeklerin kendi dillerinde eğitim veren az sayıda eğitim kurumları vardır. Yerel Özbek liderleri, Rusça gibi Özbekçenin de resmi dil statüsüne sahip olması, Özbeklere özerklik verilmesi ve yönetimde Özbeklerin de nüfusları oranınca temsil edilmeleri talebinde bulunmaktadır. Genellikle Özbeklerin şehirli, toprak sahibi ve ticaretle etkin olmaları, Kırgızlar - özellikle de Oş çevresindeki kırsal kesimden gelen Kırgızlar- arasında hoşnutsuzluk yaratmaktadır. Bununla birlikte iktidara sahip olanların güneydeki hassas dengeler konusundaki farklı duyarlılıkları da gerilimin azalmasına, ya da artmasına sebep olmaktadır. Akayev'in etnik dengeleri gözetilen politikasının Bakıyev döneminde terk edilmesi etnik gerilimi artırmıştır.

Devletleşme ve milletleşme sürecinin tamamlanmamış olması, devam eden bu süreç ile birlikte sosyo-ekonomik dengelerin bozulması, fakirliğin, yolsuzluğun, zengin-fakir uçurumunun artması, gençler arasındaki işsizliğin yüksek olması, özellikle sınır bölgelerinde ya da farklı etnik toplulukların yaşadığı yerleşim bölgelerinde potansiyel çatışmalara yol açmaktadır. Özellikle yönetim krizlerinin olduğu dönemlerde, iktidar boşluğundan yararlanan mafya tipi gruplar, siyasetin bölgeler ve gruplar üzerinden yapılması, bölgesel farklılıklar, sosyo-ekonomik uçurumlar ve etnik farklılıklar ciddi birer istikrarsızlık kaynağı olarak işlev görmektedir. Bu da kontrol edilmesi güç çatışmaların çıkmasına sebep olmaktadır. Bu tür çatışmaların çıkmaması, siyasetçilerin iyi niyetine ve maharetine kalmaktadır. Örneğin, Akayev döneminde bir ölçüde başarılı bir şekilde oluşturulan etnik denge, Bakıyev iktidarı ile göz ardı edilmiştir. Bu da yönetsel krizlerin yoğunlaştığı dönemlerde çatışmaların siyasal iktidar ve ekonomik rant kavgasından kolayca etnik çatışma haline dönüşmesine sebep olmuştur. Görece yeni bir devlet olarak Kırgızistan, devlet kimliğini Kırgız ulusal kimliği etrafında inşa etmeye, ulus-devlet inşasına, girişti. Akayev döneminde daha sofistike bir politika izlenirken (Manas efsanesi etrafında Kırgız kimliğinin tanımlanması ve Kırgızistan'da yaşayan farklı halkların kardeşliği temasının işlenmesi gibi), Bakıyev döneminde daha kaba bölgesel ve etnik farklılıkların vurgulandığı bir Kırgız ulusçuluğu politikasının takip edildiği söylenebilir. Bu da bölgesel ve etnik gruplar arasında ayrışmaların ve çatışma ihtimallerinin artmasına sebep oldu.

Hem Akayev döneminde hem de Bakıyev döneminde kısa süre içinde siyasal iktidar kişisel iktidara dönüşmüş ve siyasal güç tek elde toplanmıştır. Rejimin otoriter bir yapıya dönüşmesi, anayasanın, yasaların ve Parlamentonun (Jogorku Keneş) ve bakanlıkların gücünü ve etkinliğini azaltmıştır. Yasal muhalefet partileri üzerinde baskı arttırılmış, bazı muhalif liderler tutuklanmış, seçimlerde yapılan hileler sonucu halkın gerçek siyasal tercihleri seçim sandığına ve Parlamenteoya

² Bkz.; Nancy Lubin, *Calming the Fergana Valley: Development and Dialogue in the Heart of Central Asia*, (New York: The Century Foundation Press, 1999); Russell G. Zanca, "Kyrgyz-Uzbek Ethnic Relations in Osh", *Swords and Ploughshares*, Cilt: 10, Sayı: 1, 1996-1997.

yansımamıştır.³ Bu da muhaliflerin de kontrol edemediği, ne zaman ortaya çıkacağı ve etkisinin ne olacağı bilinmeyen halk hareketleri için zemin oluşturmuştur. Mart 2005 ve Nisan 2010 olayları ve sonuçları bir bakıma yukarıda bahsedilen, birbiri ile ilişkili birden fazla faktörün etkisi ile olmuştur. Sonuç olarak Mart 2005'teki halk isyanı ile Akayev ve Nisan 2010'daki halk isyanı ile Bakiyev benzer sebeplerden dolayı iktidarlarını kaybettiler.

Her ne kadar Kırgızistan bağımsız bir devlet olsa da Rusya'nın başta dış politika ve güvenlik konuları olmak üzere, ekonomi ve Kırgız iç politikası üzerine çok önemli etkileri vardır. Bu anlamda Kırgızistan'da hem 2005 hem de 2010 halk isyanları sonucu iktidara gelenler, Rusya ile iyi ilişkilerinin korunacağını belirtmişler ve bu yönde politikalar uygulamışlardır. Genel kanının aksine 2005 yılında Akayev'in Rus yanlısı olduğu için Amerika Birleşik Devletleri'nin desteklediği "renkli bir devrim" sonucu devrilmemiştir.⁴ Yine genel kanının aksine, 2010 yılındaki halk isyanında da Rusya (her ne kadar Bakiyev'in aldığı kararlar ve uyguladığı politikalarından hoşnutsuz olsa da) doğrudan bir rol oynamamıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nin ve Rusya'nın bu olaylardaki etkisi, sınırlı da olsa kullandıkları "yumuşak güç" politikalarına dayanmaktadır. Örneğin, 2005 yılında ve öncesinde ABD'nin Kırgızistan'daki sivil toplum ve insan hakları kuruluşlarını ve öğrenci örgütlerini desteklemesi, siyasi partilere ve medyaya destek vermesi⁵, Rusya'nın da Nisan 2010 olaylarından önce Bakiyev ve rejimini Kırgızistan'da seyredilen Rus kanalları aracılığı ile eleştirmesi, Kırgızistan'dan gelen mallara gümrük vergisi uygulaması ve söz verdiği yardımın bir kısmını geciktirmesi gibi.⁶ Fakat bu politikalar sonucunda iktidara gelenlerin ABD ve Rusya'nın taleplerini tam olarak karşılamadıkları ve alternatif arayışına girdikleri de bilinmektedir.

Kırgızistan Bağımsız Devletler Topluluğu üyesi devletler içinde Tajikistan ve Moldova ile birlikte en fakir ülkelerden biridir. Temel olarak ekonomi, Çin mallarının BDT ülkelerine aktarılmasında rol oynayan kuzeyde Bişkek yakınlarındaki Dordoy Pazarı ve güneyde Oş şehrinin yakınındaki Karasu Pazarı gibi pazarların etrafında dönmektedir.⁷ Pazarların yanı sıra, tarım, hayvancılık ve madencilik belli başlı ekonomik aktivitelerinin yapıldığı sektörlerdir. Bunların dışında Bişkek'teki Uluslararası Manas Havaalanı'nda konuşlanmış olan Amerikan askeri üssünden elde edilen kira ve üssün ihtiyaçlarının karşılanması için Amerikalıların yaptığı harcamalar da özellikle Bişkek çevresinde önemli bir gelir kaynağı olmaktadır. Bunların dışında, başta Rusya ve Kazakistan'da olmak üzere Kırgız nü-

³ Örneğin 2009 Devlet Başkanlığı seçimleri için bkz.; OSCE/ODHIR Election Observation Mission Final Report, *Kyrgyz Republic Presidential Election*, 23 July 2009, (Warsaw: OSCE/ODHIR, 2009); (www.osce.org/documents/odhir/2009/10/40901_en.pdf).

⁴ Kırgızistan Sosyal Demokrat Partisi Parlamento Grup Başkanı Bakıt Beşimov ile Yapılan Mülakat, 26 Mayıs 2009.

⁵ Lucan Way, "The Real Causes of the Color Revolutions", *Journal of Democracy*, Cilt: 19, Sayı: 3, 2008, s. 58.

⁶ 2010 olaylarında Rusya'nın dolaylı desteği konusunda bkz.; Peter Zeihan, "The Kyrgyzstan Crisis and the Russian Dilemma", *Stratfor*, 15 June 2010; (http://www.stratfor.com/weekly/20100614_kyrgyzstan_crisis_and_russian_dilemma).

⁷ Pazarların Kırgız ekonomisindeki yeri konusunda bkz.; Regine A. Spector, "Who Governs the Marketplace? The Politics of Bazaar in Kyrgyzstan", *Institute for Public Policy Analysis*, 30 Kasım 2006; (<http://www.ipp.kg/en/analysis/341/>).

fusunun yaklaşık altıda biri bu ülkelerde çalışmaktadır.⁸ Kesin olmamak ile birlikte yurtdışında çalışanların ülkeye gönderdiği paralar ülkenin yurtiçi hâsılasının % 30'unu oluşturmaktadır.⁹ Tahmin edileceği gibi, dünya ekonomik krizinin Rusya'yı ve Kırgızların çalıştığı diğer ülkeleri etkilemesi ve Kırgız çalışanların önemli bir kısmının işlerini kaybetmesi ve bir kısmının da ülkeye dönmesi ülke ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Halkın yaklaşık üçte biri Birleşmiş Milletler'in belirlediği fakirlik sınırının altındadır.¹⁰ Nüfus artışı ve genç nüfus yapısı ile iş imkânlarının sınırlılığı, Kırgızistan'ın en önemli sosyo-ekonomik problemini teşkil etmekte ve halk isyanlarına çoğunlukla gençlerin katılmasının sebebinde aklamaktadır.

Coğrafi olarak dağlık olan ülkenin yüksek sıradağlar tarafından ikiye bölündüğü söylenebilir. Bu bölünme, aynı zamanda bölgeler arasındaki gelişimi, kültürü, tarihi ve bağları da etkilemektedir. Başkent Bişkek, Issık Göl ve Talas bölgeleri nispeten güney bölgelerine göre daha gelişmiş durumdadır. Kırgızistan'ın güneyindeki Oş, Celalabad ve Batken eyaletleri (oblastları) nüfusun ve işsizliğin yoğun olduğu, radikal gruplar ile narkotik ticareti için geçiş noktası olan, farklı etnik grupların (başta Özbek, Tacik ve Kırgız olmak üzere) yaşadığı Fergana Vadisi'nin içinde yer alırlar. Ayrıca kültürel olarak güneyin daha çok Semerkand ve Buhara merkezli tarihi Türkistan medeniyeti ve İslam dininin etkisinde kalırken, kuzeyde ise bu etkinin daha az olduğu ve Sovyet etkisinin daha keskin hissedildiği söylenebilir. Bişkek'te Kırgız siyasal elitini oluşturan özellikle kuzey ağırlıklı Kırgız orta yaş grubu aydınlarının Sovyet kimliği ve davranış biçimi Kırgız devlet yapısına da etki etmektedir. Bu gibi sebeplerden dolayı, ülkede çok keskin olmamakla birlikte bir kuzey-güney ayrışması vardır.¹¹ Bu durum, liderlerin kimliği ile onlara karşı halk isyanlarının başladığı yerler arasındaki ilişkiyi de belirlemektedir. Liderlerin politikasından hemen hemen bütün bölgeler etkilense de halk isyanları liderlerin kendi bölgelerinden değil, diğer yerleşim merkezlerinden başlamaktadır. Örneğin, 2005 olayları, ilk olarak güneyde Celalabad ve Oş bölgelerinde başlayıp kuzeyin Kemen kasabasından olan Akayev'in devrilmesi ile sonuçlanmıştır.¹² 2010 olayları ise, önce kuzeyde Talas ve Issık Göl bölgelerinde

⁸ Rusya'da ve Kazakistan'daki Kırgız işgücü hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; "Kyrgyz Republic: Poverty Assessment-Volume 2: Labor Market Dimensions of Poverty", *Dünya Bankası Raporu*, 12 Eylül 2007; (http://siteresources.worldbank.org/ECAEXT/Resources/publications/454763-1191958320976/Poverty_assessment_Vol2.pdf); Erica Marat, *Labor Migration in Central Asia: Implications of the Global Crisis*, (Washington, D.C.: Central Asia-Caucasus Institute, 2009); Vanessa Ruget & Burul Usmanalieva, "Citizenship, Migration and Loyalty Towards the State: A Case Study of the Kyrgyzstani Migrants Working in Russia and Kazakhstan", *Central Asian Survey*, Cilt: 27, Sayı: 2, 2008, s. 129-141.

⁹ Kırgızistan'a gönderilen paralar konusunda bkz.; Erica Marat, "Migrants' Remittances Fare Better than Expected in Central Asia", *Central Asia-Caucasus Analyst*, 11 Kasım 2009; (www.cacianalyst.org/?q=node/5215).

¹⁰ Kırgızistan'daki yoksulluk konusunda ayrıntılı bilgi için bkz.; "Kyrgyz Republic: Poverty Reduction Strategy Paper-Country Development Strategy (2007-2010)", *IMF Country Report*, Sayı: 07/193, Haziran 2007; (<http://planipolis.iiep.unesco.org/upload/Kyrgyzstan/PRSP/Kyrgyzstan%20PRSP%202007-2010.pdf>).

¹¹ Kuzey-Güney ayrımı konusunda bkz.; Askat Dukenbaev & William W. Hansen, "Understanding Politics in Kyrgyzstan", *Demstar Research Report*, Sayı: 16, Eylül 2003, ss. 7-8; (<http://www.demstar.dk/papers/UPKyrgyzstan.pdf>).

¹² Maxim Ryabkov, "The North-South Cleavage and Political Support in Kyrgyzstan", *Central Asia Survey*, Cilt: 27, Sayı: 3 & 4, 2008, ss. 301-316.

başlayıp Celalabad'lı olan Bakıyev'in devrilmesi ile sonuçlanmıştır.¹³ Bu da gösteriyor ki, coğrafya (ve tabii ki etnik kimlik) Kırgızistan'daki 2005 ve 2010 olaylarını etkileyen önemli unsurlardandır. Kısaca Kırgızistan'ın temel yapısal sorunları olarak; ekonomide dışa bağımlılık, devletin kurumsallaşamaması, milletleşme sürecinin tamamlanmaması, bölgeciliğin yaygın olması, etnik milliyetçilik, zayıf ve güdümlü siyasi yapı, işsizlik ve yolsuzluk gibi sosyo-ekonomik sorunlar ve komşularla sınır problemleri öne çıkmaktadır.

Askar Akayev Dönemi

Haziran 1990 tarihinde güneydeki Oş şehri, Özgen kasabası ve çevresinde Özbekler ve Kırgızlar arasında yaşanan etnik çatışma sonucu yüzlerce insanın ölmesi üzerine dönemin Kırgız Komünist Partisi Birinci Sekreteri Absamat Masaliyev istifa etti. Masaliyev'in yerine Kırgız Yüksek Sovyeti tarafından o dönem Kırgızistan Bilimler Akademisi'nin başkanlığını yapan Askar Akayev Kırgızistan Devlet Başkanı olarak atandı.¹⁴ Akayev Gorbaçov'a karşı yapılan 19 Ağustos 1991 tarihli Moskova darbesi sırasında cesur bir biçimde ortaya çıkarak Gorbaçov'u desteklemiş ve darbecilere karşı çıkmıştır. Akayev'in Gorbaçov'u desteklemiş olması ve özellikle de bağımsızlığın ilk yıllarında Kırgızistan'da göreceli özgür bir ortamın bulunması sebebi ile Batılı gözlemciler tarafından ülke Orta Asya'da "demokrasi adası" olarak nitelendirilmiştir.¹⁵ Gorbaçov'un 1980'lerin ikinci yarısında ortaya koyduğu Glasnost (Açıklık) ve Perestroika (Yeniden Yapılanma) politikaları bağımsızlığın ilk yıllarında da devam etmiştir. Bu da fikirlerin ve düşüncelerin sınırlı da olsa hür bir şekilde ortaya konduğu özgürlükçü bir atmosfer yaratmıştır. Kırgızistan'da bağımsız medya ve muhalefet bu dönemde ortaya çıkmaya başlamıştır.

1990'lı yıllarda her ne kadar Akayev önderliğindeki Kırgızistan tam demokratik bir ülke sayılmasa da, Kırgız rejimi komşuları ve diğer çevre ülkeler göz önüne alındığında Orta Asya'da demokrasiye en yakın rejim olarak görülmekteydi. Kırgızistan, Freedom House'un yıllık raporlarında kısmi özgür ve demokratik ülkeler kategorisinde değerlendirilmekteydi.¹⁶ Kırgızistan bu dönemde Orta Asya'nın "demokrasi adası" olarak değerlendirilmenin yanı sıra, bazı uzmanlar tarafından geleceğin "İsviçre'si" olarak da görülmekteydi.¹⁷ Akayev iktidarının ilk yıllarında gerek Batılı gözlemciler gerekse de Kırgızlar tarafından bir umut olarak görülüyordu. Orta Asya devletlerinin liderleri arasında kendi ülkesinin daha önce Komünist Parti Birinci Sekreterliği yapmamış ve Gorbaçev'in reform çabalarını

¹³ "Black Tuesday in Talas: What will Happen Next?", *Fergana.ru*, 7 Nisan 2010; (<http://enews.ferghana.ru/article.php?id=2617>).

¹⁴ 1990'daki Oş olayları ve Akayev'in Kırgızların lideri olması hakkında bkz.; Peter Clement, "Prospects for Political Pluralism in Central Asia", Carol R. Saivetz & Anthony Jones (Der.), *In Search of Pluralism: Soviet and Post-Soviet Politics*, (Boulder: Westview Press, 1994), ss. 94-95.

¹⁵ Kırgızistan'ın Orta Asya'da 'demokrasi adası' olduğuna ilişkin görüş için bkz.; John Anderson, *Kyrgyzstan: Central Asia's Island of Democracy?*, (New York: Routledge, 1999).

¹⁶ Bkz.; Freedom House, (<http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=363&year=2010&country=7856>).

¹⁷ Kırgızistan'ın Orta Asya'nın 'İsviçre'si' olduğuna ilişkin görüş için bkz.; Martha Brill Olcott, *Central Asia's New States: Independence, Foreign Policy, and Regional Security*, (Washington, D.C.: United States Institute of Peace Press, 2005), s. 34.

desteklemiş tek politik figür olarak, demokratik lider idealine en yakın Orta Asya lideri olarak görülmekteydi. Akayev, sadece siyasal alanda değil ekonomik alanda da serbest piyasa ekonomisi oluşturulması için radikal kararlar alıp, bu kararları uygulamaya koymuştur. Örneğin, Bağımsız Devletler Topluluğu'na üye devletler içinde 1993'de kendi para birimini kabul eden ve 1998'de Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olan ilk ülke Kırgızistan olmuştur.¹⁸ Uluslararası ekonomik kurumların danışmanlığında yapmaya çalıştığı ekonomik reformlar uluslararası çevrelerde takdir ile karşılanmaktaydı.

Fakat Akayev zamanla kendi gücünü artırırken, Parlamentonun gücünü azaltma çabasına girdi. Buna gerekçe olarak da, gerçekleştirmek istediği reformlara engel olan genellikle de eski Komünist Parti üyeleri ile bürokratlardan oluşan Parlamentonun engellerini aşma arzusunu gösteriyordu. Doğal olarak, Kırgızistan'daki nisbi demokratik havanın kendi rejimlerini ve kendi liderliklerini etkileyeceğini düşünen diğer Orta Asya devletlerinin liderleri de Akayev'i daha otoriter politikalar benimsemesi konusunda teşvik ediyorlardı.¹⁹ Ayrıca uluslararası finans kurumları tarafından desteklenen reform programlarının istenen sonucu vermemesi ve Batılı devletlerin yeterli ilgi ve desteği göstermemesi, hem halkın reformlara olan desteğini hem de Akayev'in reformlara devam etme isteğini azalttı. Yeniden serbest piyasa kurallarına göre yapılandırılan ekonomik dönüşümden, daha çok siyasal güce sahip olanların yararlanması, özelleştirilen kurumların iktidar ve yakın çevresi tarafından kontrol edilmesi, yolsuzlukların ayyuka çıkması halk arasında hoşnutsuzluğun artmasına sebep oldu. Bu dönemde, Akayev'e karşı muhalefet gruplarının giderek güçlendiği ve daha aktif hale geldiklerini de görmekteyiz.

Akayev'in iktidarını sarsan en önemli gelişme ise, 1999-2000 yıllarındaki Batken eyaletine giren silahlı Özbekistan İslam Hareketi'ne karşı Kırgız askeri birliklerinin başarısız olması ve sonuçta diğer ülkelerden yardım istenmesidir. Cuma Namangani ve Tahir Yoldaşev liderliğindeki Özbekistan İslam Hareketi (ÖİH) militanlarının Tacikistan'daki üslerinden Özbekistan'a saldırı kararı almaları ve Özbekistan'a geçmek için de Kırgızistan'ın Batken eyaletini kullanmaları üzerine ÖİH militanları ile Kırgız askeri birlikleri arasında çatışma çıktı. Bu çatışmalarda Kırgız birliklerinin başarısız olması ve ÖİH militanlarının Özbekistan'a girmesi, Kırgızistan ile Özbekistan arasında ilişkilerin gerginleşmesine yol açtı. Kırgızistan'ın kendi topraklarının güvenliğini sağlama konusunda zafiyet içinde olması, ülkenin geleceği konusunda kuşku ortaya çıkmasına neden oldu. Kırgızistan ÖİH militanlarını ancak Rusya ve Özbekistan'ın yardımı ile püskürtebildi.²⁰

Akayev iktidarını sarsan diğer önemli olay, 2000 yılındaki Parlamento ve Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde güneyli muhaliflerin yanı sıra, daha önce Akayev

¹⁸ A.g.e., ss. 89-90; Gregory Gleason, *Market and Politics in Central Asia: Structural Reform and Political Change*, (New York: Routledge, 2003), s. 66.

¹⁹ Akayev'in otoriterleşmesinde diğer Orta Asya liderlerinin katkısı konusundaki görüş için bkz.; Gregory Gleason, *The Central Asian States: Discovering Independence*, (Boulder: Westview Press, 1997), s. 99.

²⁰ Batken olayları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Sultan Akimbekov, "The Conflict in Afghanistan: Conditions, Problems, and Prospects", Boris Rumer (Der.), *Central Asia: A Gathering Storm?*, (Armonk: M.E.Sharpe, 2002), ss. 93-95.

ile çalışmış başta eski başkan yardımcısı Feliks Kulov olmak üzere kuzeyli politikacıların da Akayev'in karşısına rakip olarak çıkmalarıdır. Kulov'un adaylığını engelleyebilmek için Cumhurbaşkanlığına aday olanların Kırgızca dil sınavından geçmesi gerekliliği kural olarak getirildi. Kırgızcası iyi olmayan Kulov'un adaylığı böylece engellenmiş oldu. Daha sonra da, Kulov daha önce bulunduğu görevler ile ilgili olarak yolsuzluk suçlamasıyla tutuklandı.²¹ Muhalefetin bölünmüş olması, güç birliği yapamaması ve seçimlerde yapılan hileler ile Akayev, seçimleri rahat bir biçimde kazandı. Seçimler sonrasında Akayev ailesinin (eşi Maryam Akayeva, kızı Bermet Akayeva ve oğlu Aydar Akayev) hem siyasette hem de ekonomik faaliyetlerdeki etkisi arttı.

Akayev iktidarının sonunu hazırlayan önemli olaylardan biri ise, Mart 2002 yılında Celalabad eyaletinin Aksı ilçesindeki (rayon) muhalefet milletvekillerinden Azimbek Beknazarov'u desteklemek için gösteriye katılmak isteyenlere ateş açılması ve 6 göstericinin ölmesidir.²² Beknazarov, Kırgız hükümetinin Parlamento onayını almadan Kırgızistan ile Çin arasındaki ihtilafı bölgenin bir kısmının Çin'e bırakılmasına karşı çıktı. Beknazarov ve destekçilerinin bu karşı çıkışı karşısında Beknazarov tutuklandı. Beknazarov'u destekleyen hemşerilerinin gösterisinin kanlı bir şekilde bastırılması, diğer bir deyişle Kırgız devletinin kendi halkına karşı silah kullanması büyük tepkilere sebep oldu. Aksı olayı özellikle güney eyaletlerinde Akayev karşıtı muhalif hareketlerin güçlenmesine yardım etti. Aksı Olayı'ndan sonra muhalefetin Akayev iktidarına karşı mücadelesi daha organize ve sistematik bir hale geldi.²³

Akayev siyasetçi olarak her zaman muhalefeti karşısına almak yerine taktiksel olarak zaman zaman muhalefetin taleplerini dikkate almıştır. Örneğin muhalefetin talebi üzerine bir kısım muhaliflerin de dâhil olduğu Anayasa Şurası'nı toplayarak, yönetim erkleri arasındaki güç dengesini ve Cumhurbaşkanı'nın yetkilerini tartışmaya açmıştır. Fakat bu Şura'nın aldığı kararlardan farklı bir Anayasa değişikliği metni hazırlayarak Şubat 2003 tarihinde referanduma gitmiştir. Akayev bu manevrası ile kendisinin 2005 yılına kadar Cumhurbaşkanı olarak kalmasının da yolunu açtı. Referandum sonucunda Kırgız Parlamentosu iki kamaralıdan tek kamaralı hale getirildi. Parlamenterlerin sayısının da 100'den 75'e düşürülmesi kararı alındı. Bu değişikliklerin 2005 Parlamento seçiminde uygulanmasına karar verildi.²⁴

Bu arada Akayev ailesinin, özellikle de oğlu Aydar Akayev ve Kazak damadı Adil Toigonbayev'in hızla zenginleştikleri ve birçok şirkete ortak olduğu ya da kontrolü ele geçirdiği bilinmekteydi.²⁵ Bu da Kırgızistan'daki iş dünyasında büyük

²¹ Cumhurbaşkanlığı için Kırgız dil sınavı zorunluluğu ve Feliks Kulov hakkındaki ayrıntılı bilgi için bkz.; Kathleen Collins, *Clan Politics and Regime Transition in Central Asia*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2006), s. 247.

²² David Lewis, *The Temptations of Tyranny in Central Asia*, (London: Hurst & Company, 2008), ss. 127-129.

²³ Scott Radnitz, "Networks, Localism and Mobilization in Aksy, Kyrgyzstan", *Central Asian Survey*, Cilt: 24, Sayı: 4, 2005, ss. 405-424.

²⁴ David Lewis, *The Temptations of Tyranny in Central Asia*, ss. 129-130.

²⁵ Akayev ailesinin zenginleşmesi, özellikle oğlu Aidar ve damadının yaptıkları hakkında bkz.; Erica Marat, *The Tulip Revolution: Kyrgyzstan One Year After*, (Washington, D.C.: The Jamestown Foundation, 2006), s. 27.

rahatsızlığa sebep olmaktadır. Bütün bunlar olurken, Toigonbayev'in eşi Bermet Akayeva'nın da kendisini siyasete hazırladığı bilinmekteydi. Kendi partisi olan *Alga Kyrgyzstan*'ı kurdu. Parti kısa zamanda yeni katılımlar ile iktidar partisine döndü.²⁶ Bütün bu gelişmeler Kırgız elitlerinin Akayev, ailesi ve çevresinden soğumalarına ve muhalefet hareketine katılmalarına sebep oldu. Bunlardan bazıları, Akayev'in eski başbakanı Kurmanbek Bakıyev, eski Dışişleri Bakanı Roza Otunbayeva, parlamenter Ömürbek Tekebayev'dir. Muhalefet farklı partilerde ve daha ziyade sivil toplum ve insan hakları kuruluşlarında örgütlenmişti.

Akayev rejiminin sonunu hazırlayan Şubat ve Mart 2005 yılında yapılan iki turlu Parlamento seçimleridir.²⁷ Siyasetin kişisel ve bölgesel bağlantılara dayandığı bir zeminde ortak vizyonu olmayan muhalefetin paylaştığı en önemli nokta, Akayev ailesine duyulan nefretti.

Bu süreçte öne çıkan politik figürlerden biri de Kurmanbek Bakıyev'di. Bakıyev, Akayev iktidarı döneminde çeşitli üst düzey görevlerde bulunmuş, sonrasında Akayev tarafından başbakan olarak atanmıştı. 2002 yılındaki Aksı Olayı'ndan sonra başbakanlıktan istifa ederek muhalefete katılmıştı. Bakıyev gücünü, başta kardeşleri olmak üzere yakın çevresinden, klanından ve memleketi Celalabad olmak üzere güneydeki bazı siyasal elitlerden alıyordu. Fakat bu elitler arasında da kişisel çekişmeler vardı. Güneyli Kırgız elitler, Akayev yönetiminde nüfus oranlarına göre temsil edilmediklerinden yakınıyorlardı. Son olarak Aksı Olayı da, güneyli muhalefet liderlerini Akayev iktidarına karşı daha motive etmişti. Gerek Şubat 2005 Parlamento seçimlerinde gerekse de Ekim 2005 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde muhalefetin güç birliğine giderek ortak aday çıkarmasını istiyor, kendisi de Cumhurbaşkanı adayı olmayı arzuluyordu. Fakat gerek Ömürbek Tekebayev gibi bazı güneyli muhalefet liderleri, gerekse de Feliks Kulov gibi bazı kuzeyli muhalefet liderleri Bakıyev'e güvenmiyorlardı.²⁸

Öte yandan, Şubat 2005 tarihinde yapılan seçimler Akayev açısından, Ekim 2005 tarihinde yapılması planlanan Cumhurbaşkanlığı seçimi için de önemli bir test niteliğindedir. Anayasa'ya göre iki defa üst üste seçilen Akayev'in Cumhurbaşkanlığı seçimine girmesi söz konusu değildi. Ama Akayev Parlamento seçiminin sonuçlarına göre ya Özbekistan ve Kazakistan liderlerinin yaptığı gibi anayasayı değiştirerek görev süresinin uzatılmasını ya da ailesinden birinin Cumhurbaşkanı olmasının yolunu açmayı düşünüyordu. Nitekim oğlu ve kızı Parlamento seçimine girdiler. Oğlu memleketleri Kemen'den rahatlıkla seçimi kazanırken, kızı Bişkek'te girdiği seçimi, muhalefetin en önemli adayı olan Roza Otunbayeva'nın diskalifiye edilmesi ve seçimde yapılan hilelere rağmen zorla kazandı.

Ülkede özgür ve serbest bir seçim atmosferi yaşanmadığı gibi, medya da sıkı kontrol altında tutuluyordu. Nitekim, seçimlerde Bakıyev birinci turda seçilmek için gerekli olan oyu alamadı. Ayrıca, bölgelerinde popüler adaylar olmalarına rağmen Koçkor'dan Akılbek Japarov, Özgen'den Adahan Madumarov gibi muha-

²⁶ Bermet Akayeva'nın siyasete girmesi konusunda bkz.; Kathleen Collins, *Clan Politics and Regime Transition in Central Asia*, s. 248.

²⁷ 2005 Parlamento seçimleri ve sonuçları hakkında bkz.; Rafis Abazov, "The Parliamentary Election in Kyrgyzstan, February/March 2005", *Electoral Studies*, Cilt: 26, Sayı: 2, 2007, ss. 529-533.

²⁸ David Lewis, *The Temptations of Tyranny in Central Asia*, ss. 131-132.

lefeft adayları birinci turda Parlamenteoya seçilebilmek için gerekli olan oyu alamadılar ve ikinci tura kaldılar. İlk tur sonuçlarına itiraz eden yaklaşık 1000 kadar Bakiyev taraftarı, kardeşi Jusupbek liderliğinde 4 Mart günü Celalabad hükümet konağını ele geçirdiler. 13 Mart tarihinde yapılan ikinci tur seçimlerinde benzer sonuçlar çıkması üzerine muhalefetin gösterileri diğer şehirlere de sıçradı. 15 Mart günü başta Bakiyev ve Otunbayeva olmak üzere muhalefet liderleri Celalabad'da göstericilere destek vermeye başladılar. Gösterilerin takip eden günlerde taşra, şehir ve kasabalardan başkent Bişkek'e yayılması sonucu hükümet tedbirler almaya başladı. Akayev'in emri ile göstericilere karşı silah kullanmayan Kırgız güvenlik güçlerinin göstericiler karşısında tutunamaması sonucu, göstericiler başta Beyaz Saray olmak üzere Bişkek'teki hükümet binalarını ele geçirdiler ve 25 Mart tarihinde iktidar muhalefetin eline geçti ve Akayev ve ailesi ise ülkeyi terk etmek zorunda kaldı.²⁹

Bakiyev Dönemi

Akayev'in ülkeyi terk etmesi, başta Kulov olmak üzere hapisanede bulunan bazı muhalefet liderlerinin salıverilmesiyle, yeni yönetimin karşısında çözüm bekleyen üç acil sorun vardı. İlk, Bişkek'te asayişin sağlanması, ikincisi iktidarın paylaşılması ve üçüncü olarak da Parlamento sorunu idi. Kulov, geçmişte güvenlik birimlerinde görev yapmış olması sebebi ile Bişkek'teki asayişi sağlamak ile görevlendirildi. Gösteriler sırasında başta hükümet binaları olmak üzere işyerleri yağmalandı. Bazı göstericiler Bişkek etrafındaki topraklara, işyerleri ve otellere (bunlardan biri de bir Türk girişimcinin işlettiği Pınar Oteli'dir) el koydular. Başta yine bir Türk yatırımcıya ait bulunan Bişkek'in en işlek alışveriş merkezi Beta Store olmak üzere alışveriş merkezlerinin ve dükkanların çoğu yağmalandı. Kulov ancak bir süre sonra Bişkek'te asayişi sağlayabildi.

Yeni yönetimin karşılaştığı ikinci önemli konu ise, iktidarın nasıl paylaşılacağı sorunu idi. Muhalefet liderleri farklı görüşe, geçmişe ve düşünceye sahip siyasetçilerden oluşuyordu. Bunların tek ortak noktası, Akayev'e karşı olmaları idi. İçlerinde ülkeyi yönetmek için aday olan iki güçlü isim vardı; güneyden Kurmanbek Bakiyev, kuzeyden Feliks Kulov. Bakiyev ve Kulov, ülkenin güney ve kuzey olarak bölünmesi tehlikesi karşısında işbirliği yapmaya karar verdiler ve Bakiyev Cumhurbaşkanı olurken, Kulov da başbakan oldu. Yalnız bu işbirliğinin temel şartı, Anayasa'nın değiştirilerek Cumhurbaşkanı'nın elindeki bazı yetkilerin Parlamento'ya ve hükümete verilmesi idi.

Diğer bir sorun ise, iki Parlamenteonun ortaya çıkması idi. Seçimden önceki Parlamento kendilerinin yasal olduğunu iddia ederken, 2005 Parlamento seçiminde seçilmiş olanlar ise kendilerinin seçilmiş Parlamento olduklarını iddia etmekteydiler. Bu sorun 2005 seçimleri sonucu olan Parlamenteonun yasal Parlamento olarak kabul edilmesi ve parlamenterlerin de Kurmanbek Bakiyev'i önce Başbakan sonra da Cumhurbaşkanı vekili seçmesi ile çözüldü.³⁰ Temmuz 2005

²⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz.; Elmira Şişkarayeva, *Vesna 2005 Goda Glazami Kırgızistantzyev: Trevogu, Ojidanıya, Nadejdi*, (Bişkek: Publishing Development Center, 2005).

³⁰ Parlamento krizi ve çözümü hakkında bkz.; International Crisis Group (ICG), "Kyrgyzstan: After the Revolution", *Asia Report*, Sayı: 97, 4 Mayıs 2005, s. 11.

yılında yapılan seçimlerde, önde gelen siyasetçilerin desteği ile Bakiyev Cumhurbaşkanlığı makamına resmi olarak getirilmiş oldu.

Bakiyev iktidarını sağlamlaştırmak için belli başlı muhalefet liderlerini önemli görevlere atadı. Roza Otunbayeva'yı Dışişleri Bakanı, Azimbek Beknazarov'u Adalet Bakanı olarak atadı. Akayev'in diğer muhaliflerini de önemli görevlere getirdi.³¹ Ancak birkaç ay içinde ilk önce Otunbayeva ve Beknazarov olmak üzere belli başlı Akayev muhalifleri hükümetteki sandalyelerini kaybettiler. Bakiyev onların yerine Akayev için çalışmış bürokratları getirdi. Kulov ile oluşturduğu kuzey-güney birlikteliği bir süre daha devam etti. Fakat geçen süre içinde Kulov'un siyasal etkisi azaldı.

Bakiyev iktidarının karşılaştığı en önemli sosyal problem ise, Akayev zamanında ortaya çıkan, siyasal karışıklık döneminde daha da güçlenen mafya tipi örgütlenmeler ve örgütler arasındaki güç mücadelesi idi. Bakiyev iktidarının ilk yıllarında mafya liderlerinin en etkililerinden olan ve aynı zamanda parlamenter Bayaman Erkinbayev ve Tınıçbek Ahmetbayev öldürüldü. Bu da yeni iktidar ile birlikte yeraltı dünyasında güç mücadelesinin başladığını göstermekteydi. Bu aynı zamanda yeraltı ile siyaset dünyası arasındaki ilişkiyi de ortaya çıkarmaktaydı. Kırgızistan, Afganistan'dan gelen narkotiğin başta Rusya olmak üzere eski Sovyet topraklarına ve Avrupa'ya transfer edilmesinde önemli bir geçiş noktasıdır. İkinci olarak mafya grupları kuzeydeki Dordoy ve güneydeki Karasu pazarlarını kontrol etmek için birbirleri ve siyasiler ile mücadele içindeydiler. Muhalefetin, Bakiyev ve çevresindekilerin de bu çatışmalarda rol oynadığını ileri sürmesi ise çatışmanın sadece mafya liderleri arasında olmadığını göstergesiydi.³²

İlkbahar 2006'dan itibaren muhalefetin Bakiyev karşıtı gösterileri artmaya başladı. Bakiyev'in söz verdiği anayasal reformları yapması, Cumhurbaşkanının merkezde olduğu bir sistem yerine Parlamento ağırlıklı bir sisteme geçilmesi talep edilmekteydi. Tekebayev, Atambayev ve Otunbayeva'nın liderlik ettiği muhalefet, anayasal reformların yapılması için gösterilere önderlik yapıyordu. Gösteriler Kasım 2006'da doruk noktasına ulaştı. Binlerce göstericinin hükümet konağı önünde toplanması sonucu Bakiyev, muhalefetin bazı isteklerini kabul etti ve yeni anayasayı kabul etti.³³ Fakat Aralık 2006'da Bakiyev'in zorlaması ve manevrası ile Parlamento, anayasada Bakiyev'in konumu güçlendirecek değişiklikler yaptı. Şubat 2007 tarihinde Kulov başbakanlıktan istifa etti. Bakiyev, muhalefeti bölmek ve zayıf düşürmek için bu kez muhalefet liderlerinden Atambayev'i başbakan olarak atadı. Fakat Atambayev'in başbakanlığı kısa sürdü. Bakiyev yeni bir hamle ile Rus asıllı Igor Çudinov'u başbakanlığa getirdi.³⁴

³¹ Bakiyev'in ilk kabinesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; International Crisis Group (ICG), "Kyrgyzstan: After the Revolution", *Asia Report*, Sayı: 97, 4 Mayıs 2005, s. 10.

³² Mafya çatışması hakkında bkz.; Alexander Kupatadze, "Organized Crime Before and After the Tulip Revolution: The Changing Dynamics of Upperworld-Underworld Networks", *Central Asian Survey*, Cilt: 27, Sayı: 3, 2008, ss. 279-299.

³³ 2006 gösterileri ve yeni anayasanın kabulü hakkında bkz.; International Crisis Group (ICG), "Kyrgyzstan: The Challenge of Judicial Reform", *Asia Report*, Sayı: 150, 10 Nisan 2008, ss. 12-13.

³⁴ Çudinov'un başbakan olarak atanması konusunda bkz.; Erica Marat, "March and After: What Has Changed? What Has Stayed the Same?", *Central Asian Survey*, Cilt: 27, Sayı: 3, 2008, s. 233.

Aralık 2007 Parlamento seçimlerinde Bakiyev'in liderliğini yaptığı *Ak Jol* parti-sinin hileli ve açık olmayan seçimler sonucu 90 sandalyeli Jogorku Kenes'te (Parlamento) mutlak çoğunluğu sağlaması (71 sandalye), Bakiyev'in iktidarını pekiştirmesine yol açmış ve muhalefet ile diyalog yolu aramak yerine onlara karşı baskı politikası izlemeye başlamıştır. Özellikle seçimlerde Bakiyev'in muhaliflerinden olan Tekebayev'in önderlik ettiği *Ata-Meken* Partisi Parlamento dışında bırakılmış, Atambayev ve Otunbayeva'nın liderlerinden olduğu Sosyal Demokrat Parti ise yalnızca 11 sandalye kazanabilmiştir. Kalan sandalyeler ise gerçekte muhalefet partisi olmayan ve iktidarı destekleyen Masaliyev önderliğindeki Kırgızistan Komünist Partisi'ne gitmiştir.

Bakiyev süreç içinde yakın çevresini önemli görevlere getirerek etkili noktaları elinde tutmaya çalışmıştır. Bakiyev, diplomat olmayan bir kardeşini Kırgızistan'ın Almanya büyükelçiliğine, diğer bir kardeşini önce Kırgız Güvenlik Bakanlığı'nda üst düzey bir göreve sonra da Kırgız İstihbarat Örgütü'nün başına, son olarak da Cumhurbaşkanlığı Muhafız Birliği'nin başına getirmiş, diğer bir kardeşini ise Celalabad eyaletinde bir şehre vali yapmış ve oğlu Maksim Bakiyev'i de bütün yabancı yatırım ve kalkınma programlarından sorumlu ve özel olarak kurulmuş bir devlet kurumu olan Yatırım, Geliştirme ve Kalkınma Ajansı'nın başına getirmiştir. Bakiyev'in özellikle kardeşi Canış Bakiyev'i ve oğlu Maksim Bakiyev'i önemli görevlere getirmesi Kırgız halkı ve elitleri arasında ciddi bir rahatsızlığa sebep olmuştur.

Bu arada Bakiyev'in oğlu Maksim Bakiyev'in aynen Askar Akayev'in oğlu Aydar Akayev gibi iş dünyasında etkin olmaya başladığı görülmekteydi. Ülke, yolsuzluk ve rüşvetin yaygınlaştığı, reform çabalarının durduğu ve borçların katlandığı bir dönemden geçiyordu. Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu'nun önerdiği borçların silinmesi karşılığında yapısal ekonomik reformların yapılması teklifi Kırgız Parlamentosu tarafından reddedildi.

Ocak 2009 tarihinde eski Savunma Bakanı İsmail İsakov'un muhalefete katılması üzerine yolsuzluk ile suçlanarak 8 yıl hapis cezasına çarptırılması, muhaliflerin açlık grevine başlamasına sebep oldu. Ayrıca Ocak 2009'da hem Akayev'in hem de Bakiyev'in Cumhurbaşkanlığı Ofisinin Başkanı olarak görev yapan Medet Sadırkulov istifa etti ve teklifleri kabul etmeyerek muhalefet tarafına geçti. Hem Akayev hem de Bakiyev'in gizli bilgilerine sahip olduğuna inanılan Sadırkulov 13 Mart 2009 tarihinde şüpheli bir trafik kazasında hayatını kaybetti.³⁵ Temmuz 2009 tarihinde yapılan seçimi Bakiyev, Atambayev ve Sariyev'e karşı rahat bir şekilde kazandı. Seçimin özgür ve bağımsız ortamda yapılmadığı, açık olmadığı ve seçim hilelerin yapıldığı uluslararası gözlemciler tarafından ilan edildi.³⁶ Son olarak, muhalefetin 2010 ilkbaharında Bakiyev iktidarına karşı gösterilere başlayacaklarını ve kurultay toplayacaklarını ilan etmesi üzerine, İçişleri Bakanı Moldomusa Kongantiyev gösterilere izin verilmeyeceğini, gerekirse kuvvet kulla-

³⁵ Sadırkulov'un şüpheli ölümü için bkz.; International Crisis Group (ICG), "Kyrgyzstan: A Hollow Regime Collapses", *Asia Briefing*, Sayı: 102, 27 Nisan 2010, s. 4.

³⁶ Temmuz 2009 AGİT Seçim Raporu için bkz.; OSCE/ODHIR Election Observation Mission Final Report, *Kyrgyz Republic Presidential Election*, 23 July 2009, (Warsaw: OSCE/ODHIR, 2009); (www.osce.org/documents/odhir/2009/10/40901_en.pdf).

nılacağını ilan etti. Ayrıca Bakiyev muhaliflere karşı güç gösterisinde bulunmak için kendisinin organize ettiği Halk Kurultayı'nı toplama kararı aldı. Bu da bahar aylarında siyasal tansiyonun artmasına sebep oldu.

Dünya finans krizi sebebi ile yurtdışında çalışan Kırgızların gönderdiği paraların azalması hatta bir kısmının işsiz olarak ülkeye dönmesi, Kırgız ekonomisinin can damarı olan pazarların kriz ile birlikte iş yapamaz hale gelmesi, Bakiyev'in başta oğlu Maksim Bakiyev olmak üzere ailesinin ve yakınındakilerin önemli bankalara, ticari kurumlara el koyması ve devlet içinde önemli pozisyonlarına atanması, temel ihtiyaç maddelerine (elektriğe, suya, doğal gazla) yapılan fahiş zamlar ve konut vergilerinin arttırılması zaten finansal sıkıntı çeken, krizden etkilenen halkı patlama noktasına getirdi.³⁷ Bunların yanında Bakiyev'in Rusya ile ilişkileri de gerginleşmekteydi. Rusya'dan bir kısmı hibe, kredi ve yardımlar olmak üzere yaklaşık 2 milyar dolar finansal yardım sözü alması üzerine Moskova'da Kırgızistan'daki Amerikan üssünün kaldırılacağını dünyaya açıklayan Bakiyev'in, sonradan Amerikalılar ile anlaşarak Rusları kızdırmamasını önemli bir dönemeç oldu. Rusların birinci bölüm olarak gönderdikleri üç yüz milyon dolar kadar paranın büyük kısmının Bakiyev'in oğlunun bankasına aktarılması ilişkileri gerginleştirmiş ve arta kalan finansal yardımın geciktirilmesine sebep olmuştur. Aynı zaman diliminde Kırgızistan'da en yaygın olarak izlenen ORT-1 Rus devlet kanalında Bakiyev'e yönelik olumsuz haberlerin yayınlanmaya başlaması, bu gergin ilişkilerin en iyi göstergesi idi.³⁸

6-7 Nisan'da gerçekleşen muhalefet gösterileri, kısa sürede muhaliflerin Talas, Issık Göl bölgesi ve Narın'deki hükümet konaklarını ele geçirmesi ve yağmalaması ile sonuçlandı. Özellikle Talas'ta göstericiler sadece hükümet konağını ele geçirmede, başta İçişleri Bakanı olmak üzere üç bakanı da rehin aldılar. Bu olayların Bişkek'te duyulması ve polislerin muhalif Sosyal Demokrat Parti merkezinde Kurultay için toplanmış olan yüzlerce göstericiyi kontrol edememesi sonucu gösteriler büyüdü ve göstericiler Beyaz Saray (Hükümet merkezi) önünde toplanmaya başladılar. Bu sırada Otunbayeva hariç diğer önemli muhalif liderlerin gözaltına (Temir Sarıyev Moskova dönüşü Uluslararası Manas Havaalanında) alınması göstericileri daha da kararlı biçimde hareket etmeye yöneltti.³⁹

Talas'ta başlayıp Bişkek'te halk isyanına dönüşen 6-7 Nisan olayları sonucu Bakiyev ve yanındakiler önce kendi memleketi olan Celalabad'da sonra da güneyin başkenti olarak da bilinen Kırgızistan'ın ikinci büyük şehri Oş'ta taraftar toplayarak iktidarı geri almak istedi. Bu arada Bakiyev taraftarları güneydeki üç oblastın (eyaletin) hükümet konaklarını ele geçirdiler. Fakat beklediği desteği alamayan Bakiyev, Rusya'nın ve Kazakistan'ın baskıları sonucu 15 Nisan günü önce Kazakistan ve kısa bir süre sonra da Beyaz Rusya'ya gitmek üzere ülkesin-

³⁷ Süreyya Yiğit, "The Kyrgyz Catastrophe", *OpenDemocracy*, 15 Nisan 2010; (<http://www.opendemocracy.net/sureyya-yigit/kyrgyz-catastrophe>).

³⁸ Rusya-Bakiyev gerginliği için bkz.; "Bakiyev Says Manas Tensions Factored in His Ouster", *The Moscow Times*, 26 Nisan 2010; (<http://www.themoscowtimes.com/news/article/bakiyev-says-manas-tensions-factored-in-his-ouster/404664.html>).

³⁹ International Crisis Group (ICG), "Kyrgyzstan: A Hollow Regime Collapses", *Asia Briefing*, Sayı: 102, 27 Nisan 2010.

den ayrıldı.⁴⁰ Her ne kadar devlet başkanlığından istifa ettiğini gösteren bir belgeyi imzaladığı iddia edilse de kendisi bunu inkâr etmiş, başta kardeşi Caniş Bakiyev (İstihbarat Servisinin eski başkanı ve Cumhurbaşkanlığı Muhafız Birliği komutanı) ve yanındakilerin örgütlediği gruplar ile mevcut iktidarı devirmek için teşebbüslerde bulunmaya devam etmiştir.

Kurmanbek Bakiyev Sonrası

Bakiyev'in 6-7 Nisan'da başlayan halk ayaklanması ile devrilmesinden sonra iktidara Bakiyev karşıtı muhalif liderler geldi. Geçici hükümetin başına gerek Akayev'e gerekse Bakiyev'e karşı muhalefetin önderlerinden olan eski Dışişleri Bakanı Roza Otunbayeva getirilmiş, diğer muhalefet liderleri de onun yardımcılıklarına atanmışlardır.⁴¹ Fakat iktidarı ele geçiren muhalefet ülkede tam anlamı ile kontrolü sağlayamamıştır. Bu da belirli bölgelerde çatışmaların çıkmasına ve devlet otoritesinin tam olarak teşkil edilememesine sebep olmuştur. Örneğin, kuzeyde Ahıska Türklerinin ve Rusların yaşadığı Bişkek'ten Manas Uluslararası Havaalanına giden yol üzerindeki Mayevka köyünde ve güneyde Bakiyev'in memleketi Celalabad oblastında ve farklı etnik grupların yaşadığı kasaba ve yerleşim birimlerinde çatışmalar yaşanmıştır. Bunların en trajik olanı ise, önce Oş şehri ve çevresinde başlayan daha sonra Celalabad oblastına da yayılan ve çoğunluğu Oş çevresindeki dağlık bölgelerden gelen Kırgız gruplarının oluşturduğu binlerce insanın Özbeklere ve Özbeklerin yaşadıkları yerlere saldırmasıdır.

Bişkek yakınlarındaki genellikle Ahıska Türkleri ile Rusların yaşadığı Mayevka köyünü toprak talebinde bulunan Kırgız grupların basması sonucu köyde yaşayanlardan bazıları hayatını kaybetmiştir.⁴² Celalabad şehrinde Bakiyev taraftarları ile hükümet güçleri ve Kırgız ile Özbek gruplar arasında çeşitli çatışmalar olmuş ve çatışmalarda iki kişi ölmüş, on kadar insan da yaralanmıştır.⁴³ Bu da etnik dengelerin hassas olduğu Kırgızistan'da yeni yönetimi bekleyen tehlikelerin ilk göstergesi olmuştur. Nitekim daha sonra Celalabad'da ve son olarak da Oş ve çevresinde Kırgızlar ile Özbekler arasında kanlı çatışmalar başlamıştır. Bu kanlı çatışmalarda kaç insanın öldüğü ve yaralandığı bilinmemektedir. Yüzlerce ölünün olduğu, binlerce insanın yaralandığı ve yüz binlerce Özbek'in de Özbekistan'a sığındığı söylenmektedir.⁴⁴ Bu tip etnik çatışmalar Kırgız vatandaşları arasındaki et-

⁴⁰ Bakiyev'in ayrılması konusunda bkz.; "Kyrgyzstan: Exit Bakiyev", *Eurasianet*, 14 Nisan 2010; (<http://www.eurasianet.org/departments/insightb/articles/eav041510d.shtml>).

⁴¹ Örneğin Almaz Atambayev birinci yardımcısı, Azimbek Beknazarov adaletten, Temur Sariyev maliyeden, İsmail İsakov savunmadan, Ömürbek Tekebayev yeni anayasanın hazırlanmasından sorumlu olmuşlardır. Bkz.; International Crisis Group (ICG), "Kyrgyzstan: A Hollow Regime Collapses", *Asia Briefing*, Sayı: 102, 27 Nisan 2010, s. 10.

⁴² Mayevka olayları için bkz.; Süreyya Yiğit, "Kyrgyzstan's Angel of Death", *OpenDemocracy*, 22 Haziran 2010; (<http://www.opendemocracy.net/sureyya-yigit/kyrgyzstan%E2%80%99s-angel-of-death>).

⁴³ David Trilling & Alina Dalbaeva, "Kyrgyz Provisional Government Regains Control of Southern Cities", *Eurasianet*, 14 Mayıs 2010; (<http://www.eurasianet.org/node/61066>).

⁴⁴ Kırgızistan'daki Özbek nüfusunun yaklaşık yansı olan 400.000 kişinin, 100.000 kadarın Özbekistan'da mülteci konumunda; kalan yaklaşık 300.000 kişi ise Kırgızistan içinde yerlerinden, evlerinden uzakta, yerinden edilmiş topluluklar halinde, genellikle kendileri için güvenli olduğunu düşündükleri sınıra yakın Özbeklerin yoğunlukta yaşadığı bölgelere sığınmışlardır. Bkz.;

nik ayrımı arttıracak ve toplumlar arasında uzun süre silinmeyecek bir travma ve düşmanlığın ortaya çıkmasına sebep olacaktır. Bu tip olaylar aynı zamanda henüz rüştünü ispatlamamış, kendi içinde dağınık, devlet kurumları üzerinde kontrolünü ve denetimini kuramamış Kırgız hükümeti için de önemli bir engel teşkil edecektir.

Mart 2005 halk ayaklanması ardından iktidara gelenler, halk ayaklanmasına neden olan bağımsız, şeffaf ve hür ortamda yapılmadığını ileri sürdükleri Parlamento seçimlerinin sonucunda oluşmuş olan Parlamento'yu hemen feshetmediler. Bu, bir anlamda iktidarı ele geçiren muhalif liderlerin seçim sonuçlarını tanımaları anlamına gelmektedir. Ayrıca, Bakiyev ve diğer liderler 2005 halk ayaklanması öncesinde verdikleri anayasanın değiştirileceği, Cumhurbaşkanı'nın yetkilerinin Parlamento ile paylaşılacağı sözünü de tutmadılar. Bu açıdan 2010 halk ayaklanması 2005'den farklılık göstermektedir. 2010 halk ayaklanması ile iktidarı ele geçirenler önceki Parlamento'yu hemen feshettiler, sonra da Cumhurbaşkanı'nın yetkilerinin Parlamento ile paylaşılmasını öngören anayasa değişikliğini hazırlayarak 27 Haziran'da halkoyuna sunmaya karar verdiler. Ayrıca geçici hükümetin başkanı Roza Otunbayeva'nın 2011 yılı sonuna kadar Cumhurbaşkanı olarak kalması ve 2011 sonunda yapılacak Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde de aday olmaması kararı verildi. Bu da yetkilerin tek bir elde toplanmasının engellenmek istendiğini, bu bağlamda geçmişteki yaşanan olaylardan ders alındığını göstermektedir. Kuşkusuz bu durum, gücü şu anda elinde tutanların zaman içinde fikir değiştirmeyeceği ya da yeni kurulan sistemin problemsiz bir şekilde işleyeceği anlamına da gelmemektedir.

Rusya'nın Rolü

Sovyetler Birliği'nin kuruluş döneminde, Stalin liderliğinde, Türkistan coğrafyası etnik grupların adları ile anılan (Kırgız, Özbek, Kazak, Tacik ve Türkmen) birlik cumhuriyetlerine bölünmüş ve sınırlar Moskova'daki merkezi hükümet tarafından suni olarak çizilmiştir.⁴⁵ Yapay sınırlar bugün hala bölgede gerek devletler arasında, gerekse de toplumlar arasında önemli problemlere hatta kanlı çatışmalara sebep olmaktadır. Örnek olarak, 1990 ve son olarak 2010 yıllarındaki Oş'ta Kırgız-Özbek merkezli çatışmalar verebilir.

Rusya'nın diğer Orta Asya devletlerinde olduğu gibi, Kırgızistan'ın da hem dış politikasında hem de iç politikasında önemli bir siyasi ağırlığı vardır. Rusya bölgenin eski hâkimi olarak kendisinin arka bahçesi olarak görmekte, bölgede yer edinmeye çalışan büyük güçler ile rekabet etmektedir. Bu anlamda, 11 Eylül saldırılarından sonra, Amerika Birleşik Devletleri'nin hem Kırgızistan'da hem de Öz-

"Kyrgyzstan-Uzbekistan: Refugees in Numbers", IRIN *Humanitarian News and Analysis*, 17 Haziran 2010; (<http://www.irinnews.org/Report.aspx?ReportId=89527>).

⁴⁵ Hatta 1920'lerde sınırlar çizilirken dönemin yerel Komünist Parti liderleri arasında çeşitli tartışmalar yaşanmıştır. Kazak liderler, Kazak birlik cumhuriyeti için Taşkent'in başkent olmasını isterken, Kırgız liderler Andican şehrinin başkent olmasını talep etmişlerdir. Özbek liderler ise Oş şehrinin kendilerine bırakılmasını Moskova'daki merkezi hükümetten talep etmişlerdir. Daha geniş bilgi için bkz.; Arslan Koichiev, "Ethno-territorial Claims in the Ferghana Valley during the Process of National Delimitation, 1924-7", Tom Everett-Heath (Der.), *Central Asia: Aspects of Transition*, (New York: Routledge, 2003), ss. 45-56.

bekistan'da üs elde etmesine izin veren Rusya, ABD üslerinin bölgede geçici olmasını ummaktaydı. Rusya, kendisi için de tehlikeli olan Afganistan'daki Taliban rejiminin devrilmesi için ABD ile işbirliğine gitti. Fakat ABD'nin üs antlaşmalarını Taliban'ı devirdikten ve Afganistan'ı kontrol altına aldıktan sonra da uzatması Rusya'yı tedirgin etmiştir. Mayıs 2005 Andican olaylarından sonra Özbekistan'ın ülkesindeki ABD üssünü kapatması, Kırgızistan'daki Manas üssünün değerini arttırmıştır. Nitekim 2005'ten sonra Kırgız hükümetinin üssün kirasını artırmak için çeşitli manevralar yaptığını görmekteyiz. İlk olarak, Bakiyev Temmuz 2005 tarihinde ilk kez katıldığı Şangay İşbirliği Örgütü zirvesinde diğer üye ülke liderleri ile birlikte Orta Asya'daki Amerikan üslerinin kapatılması çağrısını imzalamıştır. 2006 yılında ABD'den üs için ödedikleri kiranın on kat kadar artırılması talebinde bulunmuş ve sonuçta kiranın birkaç kat artmasını sağlamıştır. Rusya da Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü (KGAÖ) şemsiyesi altında 2003 yılında Kırgızistan'da üs açmıştır. Aslında bu üs Sovyetler Birliği zamanında yabancı ülkelere gelen pilotların eğitiminde kullanılmıştır.⁴⁶ Her ne kadar üs KGAÖ üssü olsa da bulunan askeri personelin ve araçların hemen hepsi Rusya'ya aittir. Bu üssün KGAÖ üssü olması sebebi ile Rusya Kırgızistan'a herhangi bir ödeme yapmamaktadır.

Rusya sadece güvenlik açısından değil ekonomik açıdan da Kırgızistan'ın işbirliği yaptığı en önemli ülkelerden biridir. Rus yatırımcılar başta petrol dağıtım ve telekomünikasyon alanları olmak üzere birçok iş kolunda baskın durumdadır. Örneğin Lukoil'in Kırgızistan'daki yüz civarındaki istasyonu satın alması, Rus işadamlarının telekomünikasyon şirketlerini satın almaları ve son olarak da Rusya'nın Kırgızistan'daki hidroelektrik yatırımları ve Kambarata-2 hidroelektrik barajı için vermeyi taahhüt ettiği yaklaşık 1,7 milyar dolarlık düşük faizli kredi bu durumun göstergeleridir.

Ayrıca Kırgızistan ile Rusya arasındaki tarihsel ilişki de bu iki ülkenin ilişkilerini etkileyen faktörlerden biridir. Kırgızistan'da yaşayan yaklaşık yüzde on civarında Slav azınlığının olması, Kırgız elitlerin (özellikle kırk yaş üzeri) Rus daha doğrusu Sovyet eğitiminin etkisinde yetişmiş olması, Rusya'nın ülke de güçlü bir etkileme gücüne sahip olmasına yardım etmektedir.⁴⁷ Kırgızistan'da yaşayan Slav azınlığın çoğunluğu şehirlerde ve az da olsa Çu ve Issık Göl eyaletlerindeki kırsal kesimlerde yaşamaktadır. Slavların çoğu belli yaşın üstünde, iyi eğitilmiş, emeklilerden oluşmaktadır. Bunun temel sebebi ise, Sovyetler Birliği'nin çökmesi ile önemli bir miktarda genç ve orta yaş grubundaki Slavın Rusya'ya göç etmesidir. Ayrıca gerek Akayev döneminde gerekse de Bakiyev döneminde Slavlar devlet kademesinde önemli görevlere getirilmiştir.⁴⁸

Rusya aynı zamanda Kırgızistan iç politikasında da önemli bir etkiye sahiptir. Kırgız siyasal eliti arasındaki güç mücadelelerinde, farklı gruplar Rusya'nın deste-

⁴⁶ Rusya ve ABD'nin Kırgızistan'daki üsleri konusunda bkz.; Alexander Cooley, *Base Politics: Democratic Change and the U.S. Military Overseas*, (Ithaca: Cornell University Press, 2008), ss. 232-237. Askeri eğitim alanları arasında Suriye eski Devlet Başkanı Hafız Esad ve Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek vardı.

⁴⁷ Minton F. Goldman, *Rivalry in Eurasia: Russia, the United States and the War on Terror*, (Santa Barbara: ABC-CLIO, 2009), ss. 154-188.

⁴⁸ Örneğin, Nikolay Tanayev, Akayev döneminde, Igor Çudinov de Bakiyev döneminde Başbakanlık görevi yapmıştır.

ğini almaya çalışmaktadır. Bu anlamda, Kırgız siyasal liderlerinin özellikle kriz dönemlerinde Moskova'nın onayını ve yardımını alma çabası içinde olmaları buna iyi bir örnektir. Örneğin 2006 yılı ilkbaharındaki muhalefet gösterileri sırasında muhalefete Rusya'dan desteğe sahip olduğunu göstermek amacıyla, Bakiyev'in Bişkek'in ana sokaklarına kendisinin, dönemin Rusya Devlet Başkanı Putin, Başbakanı Fradkov, Moskova Belediye Başkanı Lujkov ile çektiği fotoğrafları büyük reklam panolarına astırması bunun en güzel göstergelerinden biridir.⁴⁹ Son yönetim değişikliği süreci göz önüne alınırsa, muhalefet liderlerinin Nisan 2010 gösterilerinden önce Moskova'yı ziyaret etmiş olması ve iktidarı kontrol ettikten sonra ilk ziyaretlerini Moskova'ya yapmış olmaları ve son olarak da Oş ve Celalabad'daki kanlı olaylar sırasında geçici hükümet başkanı Roza Otunbayeva'nın Rusya'nın müdahale etmesini istemesi bu ilişkinin boyutunu göstermesi açısından önemlidir.⁵⁰

SONUÇ

Akayev ile Bakiyev rejimlerinin ortak özellikleri olarak, iktidarlarının son yıllarında muhalif liderleri ve basın yayın organlarını tutuklamaya ve susturmaya çalışmaları, ailelerinin ve yakın çevrelerinin yolsuzluk ve rüşvet ile zenginleşmesi gösterilebilir. Ama Kırgızistan'daki 2005 ve 2010 yıllarındaki iktidarın gösteriler sonucu kısa zamanda el değiştirmesinin sebebi, devletin kurumsallaşamaması (özellikle de güvenlik güçlerinin), devlet kurumlarının zaafiyeti ve sosyo-ekonomik şartların giderek daha kötüleşmesidir. Yani hem devletleşme sürecinin tamamlanmamış olması hem de Sovyetler Birliği'nin çökmesi ile kaybolan sosyo-ekonomik yapıdaki dengeler oluşturulamamıştır. Bu da gençlerde yeni beklentiler yaratırken Sovyetler Birliği dönemini hatırlayanlar için nostaljik duyguların ağır bastığı bir umutsuzluğa sebep olmaktadır. Buna karşın devletin kötü yönetilmesi ve bölgede ve uluslararası sistemdeki değişikliklerden kolay etkilenen zayıf bir devlet yapısının ortaya çıkması sorunu perçinlemiştir. Bu noktada, şu soru da sorulabilir; Sırbistan'da, Lübnan'da, Gürcistan'da, Ukrayna'da ve Kırgızistan'da olan gösteriler sonrası iktidar değişimi niye diğer (belki de daha çok etnik farklılaşmanın yaşandığı ve daha kötü bir sosyo-ekonomik yapının var olduğu) ülkelerde olmamaktadır? Bu sorunun cevabı yeni bir araştırma konusudur. Kısaca şu söylenebilir. Her ne kadar halk hareketleri ile devrilen rejimler demokratik olmasalar da, tam otoriter rejimler de değildirler. Yarı otoriter, muhalefetin ve bağımsız medyanın zor şartlar altında da olsa çalıştığı ülkelerde, topluma ulaşma ya da toplumun bazı istek ve düşüncelerini yansıtabilme imkânı söz konusudur. Bu da iktidara karşı diri ve canlı bir toplumsal muhalefetin örgütlenebilmesi için imkân sağlamış ve sonunda iktidarların değişmesi için önemli etkenlerden biri olmuştur.

Yeni yönetimin en önemli sorunu ülkede güvenliği sağlaması ve etnik çatışmaların sona erdirilmesidir. Diğer önemli sorunlar ise siyasal ve ekonomik istik-

⁴⁹ Yaşar Sarı & Süreyya Yiğit, "Foreign Policy Re-orientation & Political Symbolism in Kyrgyzstan," *Central Asia-Caucasus Analyst*, 14 Haziran 2006; (<http://www.cacianalyst.org/issues/20060614Analyst.pdf?SMSESSION=NO>).

⁵⁰ Son olaylarda Ruslardan yardım istenmesi konusunda bkz.; "Roza Otunbayeva: 'We'll Always Rely on Russia'", *Newsweek*, 28 Haziran 2010; (<http://www.newsweek.com/2010/06/21/we-ll-always-rely-on-russia.html>), s. 88.

rarın sağlanmasıdır. Siyasal yapının sağlam temellere oturtulması, farklı etnik gruplara sistem içinde yer verilmesi, siyasal sistemde yürütme-yasama dengesini oluşturacak yeni bir yapıya ve özgürlükçü bir anayasaya kavuşulması ve mümkün olan en kısa zamanda kurulacak meşru bir hükümet ile ülkenin ağır sosyo-ekonomik sorunlarına eğilimesi gerekmektedir. Her ne kadar diğer faktörler önemli olsa da, bugün ülkede iç güvenliğin sağlanamamasının, sık sık ayaklanmaların olmasının ve bu ayaklanmaların etnik çatışmaya dönüşmesinin en önemli sebebi, ülkenin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik problemlerdir. Bu problemler, gerek Akayev gerekse de Bakiyev döneminde ağırlaşmıştır. Bu durum da yukarıda bahsettiğimiz üzere, genellikle gençlerin ve işsizlerin içinde bulunduğu halk ayaklanmalarını tetiklemiş ve olaylar daha iyi durumda olan etnik grupları hedef alan saldırılara ve yabancıların yatırımlarının yağmalanmasına dönüşmüştür.

KAYNAKÇA

- Abazov, Rafis, "The Parliamentary Election in Kyrgyzstan, February/March 2005", *Electoral Studies*, Cilt: 26, Sayı: 2, 2007.
- Anderson, John, *Kyrgyzstan: Central Asia's Island of Democracy?*, (New York: Routledge, 1999).
- Collins, Kathleen, *Clan Politics and Regime Transition in Central Asia*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2006).
- Cooley, Alexander, *Base Politics: Democratic Change and the U.S. Military Overseas*, (Ithaca: Cornell University Press, 2008).
- Dukanbaev, Askat & William W. Hansen, "Understanding Politics in Kyrgyzstan", *Demstar Research Report*, Sayı: 16, Eylül 2003; (<http://www.demstar.dk/papers/UPKyrgyzstan.pdf>).
- Everett-Heath, Tom (Der.), *Central Asia: Aspects of Transition*, (New York: Routledge, 2003).
- Gleason, Gregory, *The Central Asian States: Discovering Independence*, (Boulder: Westview Press, 1997).
- Gleason, Gregory, *Market and Politics in Central Asia: Structural Reform and Political Change*, (New York: Routledge, 2003).
- Goldman, Minton F., *Rivalry in Eurasia: Russia, the United States and the War on Terror*, (Santa Barbara: ABC-CLIO, 2009).
- IMF, "Kyrgyz Republic: Poverty Reduction Strategy Paper-Country Development Strategy (2007-2010)", *Country Report*, Sayı: 07/193, Haziran 2007; (<http://planipolis.iiep.unesco.org/upload/Kyrgyzstan/PRSP/Kyrgyzstan%20PRSP%202007-2010.pdf>).
- IMF, "Kyrgyz Republic: Poverty Assessment-Volume 2: Labor Market Dimensions of Poverty", 12 Eylül 2007; (http://siteresources.worldbank.org/ECAEXT/Resources/publications/454763-1191958320976/Poverty_assessment_Vol2.pdf).
- International Crisis Group (ICG), "Kyrgyzstan: After the Revolution", *Asia Report*, Sayı: 97, 4 Mayıs 2005.
- International Crisis Group (ICG), "Kyrgyzstan: A Hollow Regime Collapses", *Asia Briefing*, Sayı: 102, 27 Nisan 2010.
- International Crisis Group (ICG), "Kyrgyzstan: The Challenge of Judicial Reform", *Asia Report*, Sayı: 150, 10 Nisan 2008.
- Kupatadze, Alexander, "Organized Crime Before and After the Tulip Revolution: The Changing Dynamics of Upperworld-Underworld Networks", *Central Asian Survey*, Cilt: 27, Sayı: 3, 2008.

- Kurmanalieva, Elvira, "Empirical Analysis of Kyrgyz Trade Patterns," *Eurasian Journal of Business and Economics*, Cilt: 1, Sayı: 1, 2008.
- Lewis, David, *The Temptations of Tyranny in Central Asia*, (London: Hurst & Company, 2008).
- Lubin, Nancy, *Calming the Fergana Valley: Development and Dialogue in the Heart of Central Asia*, (New York: The Century Foundation Press, 1999).
- Marat, Erica, *The Tulip Revolution: Kyrgyzstan One Year After*, (Washington, D.C.: The Jamestown Foundation, 2006).
- Marat, Erica, "March and After: What Has Changed? What Has Stayed the Same?", *Central Asian Survey*, Cilt: 27, Sayı: 3, 2008.
- Marat, Erica, "Migrants' Remittances Fare Better than Expected in Central Asia", *Central Asia-Caucasus Analyst*, 11 Kasım 2009; (www.cacianalyst.org/?q=node/5215).
- Marat, Erica, *Labor Migration in Central Asia: Implications of the Global Crisis*, (Washington, D.C.: Central Asia-Caucasus Institute, 2009).
- Olcott, Martha Brill, *Central Asia's New States: Independence, Foreign Policy, and Regional Security*, (Washington, D.C.: United States Institute of Peace Press, 2005).
- OSCE/ODHIR, *Kyrgyz Republic Presidential Election, Election Observation Mission Final Report, 23 July 2009*, (Warsaw: OSCE/ODHIR, 2009); (www.osce.org/documents/odhir/2009/10/40901_en.pdf).
- Radnitz, Scott, "Networks, Localism and Mobilization in Aksy, Kyrgyzstan", *Central Asian Survey*, Cilt: 24, Sayı: 4, 2005.
- Ruget, Vanessa & Burul Usmanalieva, "Citizenship, Migration and Loyalty Towards the State: A Case Study of the Kyrgyzstani Migrants Working in Russia and Kazakhstan", *Central Asian Survey*, Cilt: 27, Sayı: 2, 2008.
- Rumer, Boris (Der.), *Central Asia: A Gathering Storm?*, (Armonk: M.E.Sharpe, 2002).
- Ryabkov, Maxim, "The North-South Cleavage and Political Support in Kyrgyzstan", *Central Asia Survey*, Cilt: 27, Sayı: 3 & 4, 2008.
- Saivetz, Carol R. & Anthony Jones (Der.), *In Search of Pluralism: Soviet and Post-Soviet Politics*, (Boulder: Westview Press, 1994).
- Sarı, Yaşar & Süreyya Yiğit, "Foreign Policy Re-orientation & Political Symbolism in Kyrgyzstan", *Central Asia-Caucasus Analyst*, 14 Haziran 2006; (<http://www.cacianalyst.org/issues/20060614Analyst.pdf?SMSESSION=NO>).
- Spector, Regine A., "Who Governs the Marketplace? The Politics of Bazaar in Kyrgyzstan", *Institute for Public Policy Analysis*, 30 Kasım 2006; (<http://www.ipp.kg/en/analysis/341/>).

- Şişkarayeva, Elmira, *Vesna 2005 Goda Glazami Kırgızistantzyev: Trevogu, Ojidaniya, Nadejdi*, (Bişkek: Publishing Development Center, 2005).
- Temirkulov, Azamat, "Informal Actors and Institutions in Mobilization: The Periphery in the 'Tulip Revolution'", *Central Asian Survey*, Cilt: 27, Sayı: 3, 2008.
- Trilling, David & Alina Dalbaeva, "Kyrgyz Provisional Government Regains Control of Southern Cities", *Eurasianet*, 14 Mayıs 2010; (<http://www.eurasianet.org/node/61066>).
- Way, Lucan, "The Real Causes of the Color Revolutions", *Journal of Democracy*, Cilt: 19, Sayı: 3, 2008.
- Yiğit, Süreyya, "The Kyrgyz Catastrophe", *OpenDemocracy*, 15 Nisan 2010; (<http://www.opendemocracy.net/sureyya-yigit/kyrgyz-catastrophe>).
- Yiğit, Süreyya, "Kyrgyzstan's Angel of Death", *OpenDemocracy*, 22 Haziran 2010; (<http://www.opendemocracy.net/sureyya-yigit/kyrgyzstan%E2%80%99s-angel-of-death>).
- Zanca, Russell G., "Kyrgyz-Uzbek Ethnic Relations in Osh", *Swords and Ploughshares*, Cilt: 10, Sayı: 1, 1996-1997.
- Zeihan, Peter, "The Kyrgyzstan Crisis and the Russian Dilemma", *Stratfor*, 15 Haziran 2010; (http://www.stratfor.com/weekly/20100614_kyrgyzstan_crisis_and_russian_dilemma).
- "Black Tuesday in Talas: What will Happen Next?", *Ferghana.ru*, 7 Nisan 2010; (<http://enews.ferghana.ru/article.php?id=2617>).
- "Bakiyev Says Manas Tensions Factored in His Ouster", *The Moscow Times*, 26 Nisan 2010; (<http://www.themoscowtimes.com/news/article/bakiyev-says-manas-tensions-factored-in-his-ouster/404664.html>).
- "Kyrgyzstan: Exit Bakiyev", *Eurasianet*, 14 Nisan 2010; (<http://www.eurasianet.org/departments/insightb/articles/eav041510d.shtml>).
- "Kyrgyzstan-Uzbekistan: Refugees in Numbers", *IRIN Humanitarian News and Analysis*, 17 Haziran 2010; (<http://www.irinnews.org/Report.aspx?ReportId=89527>).
- "Roza Otunbayeva 'We'll Always Rely on Russia'", *Newsweek*, 28 Haziran 2010; (<http://www.newsweek.com/2010/06/21/we-ll-always-rely-on-russia.html>).